

УДК 725.8.012 (045)

Хмельницька А.В.,

Київський національний університет будівництва і архітектури

ОСОБЛИВОСТІ МІСТОБУДІВНОГО РОЗМІЩЕННЯ КУЛЬТУРНО-ВИДОВИЩНИХ ЦЕНТРІВ У КРУПНИХ І КРУПНІШИХ МІСТАХ

Наводиться аналіз нормативних і фактичних показників рівню забезпеченості закладами культури в Україні, розглядаються типи систем культурно-побутового обслуговування, принципи розміщення культурно-видовищних центрів в структурі міста в залежності від типу (за місткістю) і їх взаємозв'язок з об'ємно-планувальними рішеннями, а також їх художньо-композиційна роль у формуванні міського середовища.

Ключові слова: нормативи рівня забезпеченості закладами культури, культурно-видовищні центри, системи культурно-побутового обслуговування.

Актуальність проблеми.

В зв'язку із зростанням щільності забудови крупних і крупніших міст України і переважанням у сучасній забудові житлових комплексів збільшується дефіцит у забезпеченні іншими установами і підприємствами обслуговування, а надто – закладами культури. На даний момент забезпеченість культурно-видовищними закладами конкретно м. Києва, як крупнішого міста і столиці України залишає бажати кращого – кожен із більш менш повноцінних концертних залів виник в часи до Першої світової, при цьому він був орієнтований на зовсім невелике місто, а подекуди і не був концертним залом, що знаходить відображення у якості акустики і т.ін. Ситуація на сьогоднішній день мало у чому змінилася – в Києві, як і в Україні, наразі немає жодного концертного залу з бездоганною акустикою відповідно до світових стандартів.

Однак для проектування, будівництва і успішної діяльності сучасного культурно-видовищного центру, першочерговим завданням є вибір місця розташування в структурі міста і в системі культурно-побутового обслуговування, що має враховувати низку вимог і безпосередньо впливає на просторову організацію майбутньої будівлі.

Мета роботи.

Окреслити сучасний стан рівню забезпеченості закладами культури населення України, проаналізувати актуальні системи культурно-побутового обслуговування і надати відповідні рекомендації по розміщенню культурно-видовищних центрів в структурі міста та охарактеризувати вплив на розташування і об'ємно-просторову організацію даних будівель.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питаннями формування систем культурно-побутового обслуговування, розміщення мережі різних типів громадських будівель і споруд (в тому числі культурно-видовищних) в структурі міста займалися такі провідні радянські вчені як А. Е. Гутнов [1], І. Г. Лежава [2], Л. Н. Авдотьїн [2], І. М. Смоляр [2]. Серед сучасних російських вчених проблеми взаємозв'язку функціонально-просторових елементів міста під впливом різноманітних чинників виявлені у роботах С. А. Хасієвої [3].

Основним принципам формування різних типів будівель і споруд, у тому числі в містобудівному аспекті, присвячені роботи А. Л. Гельфонд [4].

Комплексне дослідження І. Д. Рябишевої і ін. [5] по питанням проектування концертних залів торкається і проблеми визначення типу видовищного закладу відповідно до величини міста. Однак показники нормативної забезпеченості є застарілими і можуть бути уточненими.

Питанням вивчення системи видовищних будівель і тенденцій її розвитку в просторовій структурі столиць на прикладі Москви і Варшави розглянуте в науковому дослідженні С. Д. Сулименка.[6]

Аналіз останніх публікацій виявляє необхідність досліджень у напрямку визначення оптимального місця розташування сучасного культурно-видовищного центру в структурі міста з урахуванням різноманітних вимог.

Основна частина.

Для задоволення потреб індивіда в духовному і культурному розвитку в Україні встановлені державні соціальні стандарти (соціальні норми і нормативи або їх комплекс). До державних соціальних нормативів у сфері обслуговування закладами культури включаються:

- перелік та обсяг безоплатних послуг, які надаються населенню закладами культури;
- показники якості надання населенню послуг закладами культури;
- нормативи забезпечення населення закладами, підприємствами, організаціями та установами культури. [7]

Нормативи забезпечення населення закладами і підприємствами культури встановлені у відповідних діючих ДБН у сфері будівництва – ДБН 360-92**[8], ДБН Б.2.4-1 з урахуванням ДСП 173-96 і розраховані на 1000 осіб населення, що обслуговується в залежності від груп поселень міст (малі, середні, великі, крупні і найкрупніші). В даній статті автор зосередиться на рекомендаціях по розміщенню культурно-видовищних центрів в крупних і найкрупніших містах (населення понад 500 тис. чол.). [8]

Планувальну структуру культурно-видовищного центру можна умовно розподілити на основні і допоміжні функціонально-структурні зони (укрупнено для різних типів центрів).

До основних функціональних зон відносяться:

- видовищна зона – домінуюча функція (театральний зал і концертний – багатоцільовий або спеціалізований – зал, кінотеатр);
- просвітницька зона (бібліотека, медіатека);
- експозиційна зона (виставкові зали і галереї).

До допоміжних функціональних зон включені:

- розподільча зона (система горизонтальних комунікацій в середині і поза будівлею – громадські простори, фойе, лоббі, коридори);
- адміністративно-службова зона (кабінети керівництва і адміністрації, офіси концертних організацій, службові приміщення);
- зона громадського харчування (ресторани, кафе-бари, буфети);
- зона торгівлі.

Розрахунок забезпеченості культурно-видовищними центрами пропонується вести беручи до уваги основні функціональні зони, наведені вище, з урахуванням домінування видовищної функції, а також спираючись на встановлені ДБН нормативи забезпеченості закладами культури на 1000 чоловік населення. [8] Фактичні ж показники забезпеченості закладами культури, за даними Державної служби статистики України [9], значно відрізняються від нормативних – див. табл.1.

При порівняльному аналізі нормативних і фактичних показників виявлено, що найменше задовольняє державним соціальним стандартам рівень забезпеченості (в міських поселеннях) на 1000 осіб [8,9]:

- театрами (становить 15-24% від нормативного);
- кінотеатрами і відеозалами (40-83% від нормативного);
- клубними закладами (85% від нормативного).

Рівень забезпеченості масовими бібліотеками на 1000 людей відповідає нормативним показникам, і навіть перевищує його на 30-46%, що свідчить про найбільш розгалужену мережу з усіх аналізованих закладів культури. Однак, близько 12% будівель бібліотек потребують капітального ремонту, а 0,3% знаходяться в аварійному стані. Негативною тенденцією є зменшення кількості відвідувачів бібліотек, що говорить про необхідність перегляду послуг, що надаються в сучасних умовах. В зв'язку з відсутністю даних про фактичний рівень забезпеченості концертними залами і музеями/виставковими залами (див. примітки в табл.1.) на 1000 осіб – очевидним стає необхідність аналізу на прикладах конкретних крупніших міст у подальших дослідженнях автора.

Табл.1 Порівняльна характеристика рівня забезпеченості закладами культури за нормативними і фактичними показниками [8,9]

Найменування	Нормативні показники/ на 1000 осіб	Фактичні показники станом на 2012 р [9]/ на 1000 осіб	Вимоги: Виконуються (+)/ Не виконуються (-)
Театри (для міст понад 100 тис. чол)	5-8 місць	1,2 місця	–
Концертні зали (для міст понад 250 тис. чол.)	3-5 місць	Дані відсутні*	
Клубні заклади (для міст понад 500 тис. чол)	35 місць	30 місць	–
Кінотеатри та відеозали	12-25 місць	10 місць	–
Міські масові бібліотеки	4-4,5 тис. од. зберігання/ 2-3 місця	5,86 тис. од. зберігання/дані відсутні	+
Виставкові зали і музеї	За завданням на проектування	Дані відсутні**	

Примітки:

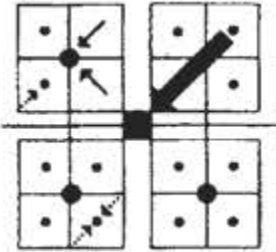
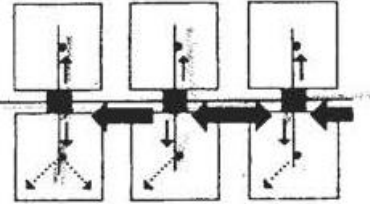
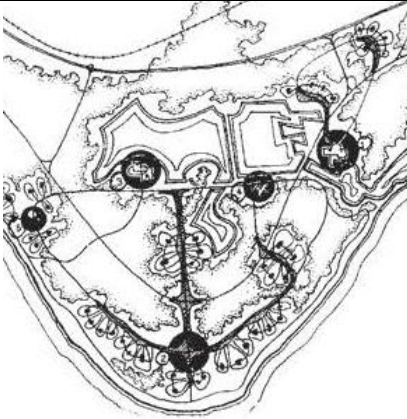
*В статистичному бюлетені [9] відсутні дані про кількість концертних залів, натомість приведена детальна інформація про діяльність концертних організацій

**В тому ж джерелі приведена загальна кількість музеїв по Україні – 592, з них 515 – в міських поселеннях. При цьому не визначено рівень забезпеченості на кількість населення.

Для вирішення проблеми розміщення культурно-видовищних центрів в структурі міста необхідно враховувати не тільки рівень забезпеченості, а і принципи побудови і формування систем (моделей) культурно-побутового обслуговування (див. табл.2).

Найбільш поширеною і класичною є система ступінчатого обслуговування, основною посилкою якої є частота попиту на товари і послуги. Дана модель заснована на чіткому розділенні потреб людей на щоденні, періодичні і епізодичні у відповідності до територіальної ієрархії структурних елементів (житловий мікрорайон, район, місто). [3,4]

Табл. 2. Основні системи культурно-побутового обслуговування [1,3,4]

№ п/п	Основні системи обслуговування	Ескіз	Розміщення культурно-видовищних центрів в міському середовищі
1	2	3	4
1	Ступінчаста (за А.Е.Гутновим, І.Г.Лежавою)		В структурі громадського/ загальноміського центру
2	Комунікативна (за С.А.Хасієвою)		Вздовж основних транспортних магістралей
3	Ядерно-сітьова (за С.А.Хасієвою)		В фокусах (вузлах) загальноміського значення/ в ландшафтно-рекреаційних зонах

В ступінчастій системі культурно-видовищні центри є складовими третього ступеню, тобто відображають епізодичні потреби і повинні бути розміщені в структурі громадського центру житлового району або загальноміського центру, в залежності від типу і місткості. Вони являються саме тим «каркасом», що визначає доміанти в «тканині» міста (житловій забудові). [2-4] Розміщення у громадських центрах житлових районів (в історичному центрі міста) є найбільш прийнятним для **малих (середніх)** за місткістю культурно-видовищних центрів, для яких характерні компактні (централізовані) об'ємно-просторові рішення. Характерною тенденцією є включення в композицію площ/вулиць для створення т.зв. «громадського простору» (public space) у вигляді своєрідного амфітеатру (див. п. 1. табл.3).

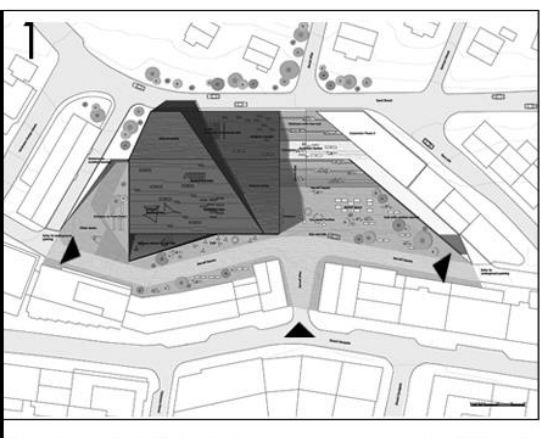

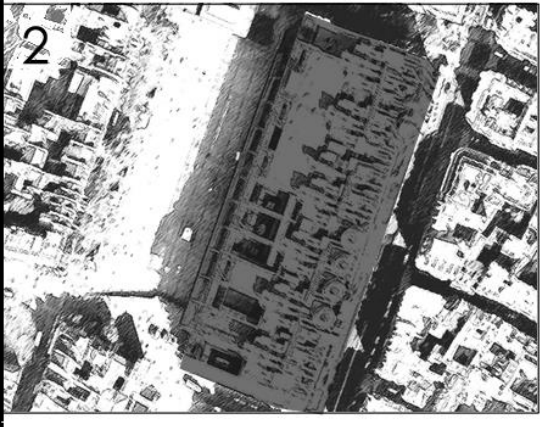

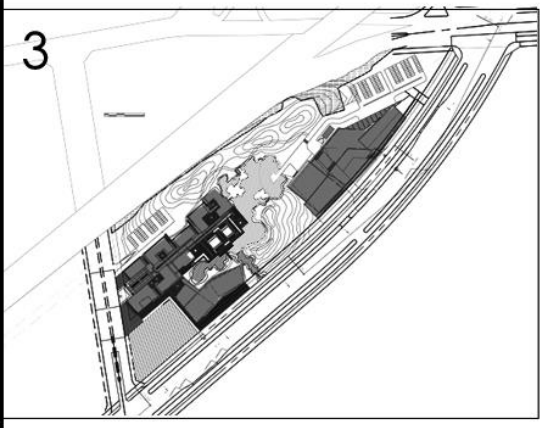

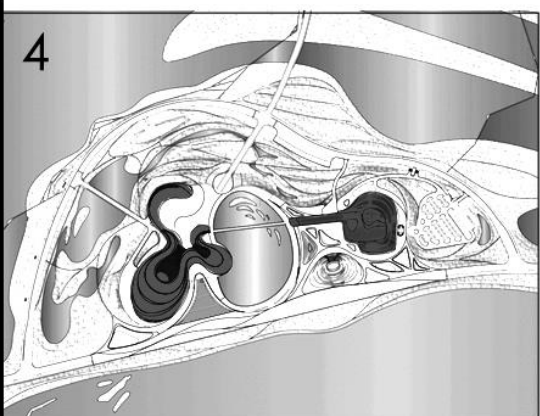

Однак уявлення про місто, як про систему чітко диференційованих у просторі територій, функціонально зонованих за принципом «місце роботи-побут-відпочинок» може добре описати малі і середні міста, але є недостатнім для характеристики міст-мільйонників в зв'язку із зростанням фізичних розмірів і ускладненням просторової структури. [1] В цьому контексті зростає значення транспортних проблем і комунікацій.

Комунікативна система обслуговування в своїй основі спирається на функціональне призначення товарів і послуг (стандартне і нестандартне), де види обслуговування поділяються на утилітарні і вибіркові. Культурно-видовищні центри здійснюють вибіркоче обслуговування, тобто задовольняють різноманітні індивідуальні і культурні інтереси – тому вони являють собою центри тяжіння і повинні бути пов'язані основними транспортними магістралями з різними частинами міста. [3] Розташування вздовж магістралей може бути рекомендованим для **середніх і крупних** за місткістю культурно-видовищних центрів. При цьому вони є лінійними або блочними за об'ємно-просторовими рішеннями (див. п.3 табл.3).

Ядерно-сітьова система розроблена на основі соціально-психологічних факторів, враховуючи динаміку людських потреб, асортимент послуг і рівень сервісу в залежності від взаємодії типових соціальних структур (індивід, група, маса людей) і міського середовища. Дана модель побудована на розміщенні трьох різних груп обслуговування: локального обслуговування (індивідуальні потреби), дисперсного (потреби групи людей) і фокусного обслуговування (потреби маси людей). Культурно-видовищні центри лежать в площині фокусного обслуговування – і повинні бути розташовані в фокусах міського значення – вузлових точках інтенсивного ступеню освоєння території і високої транспортної доступності. При розміщенні в транспортних вузлах функції такого обслуговування можуть вийти на рівень міжміського, що має бути рекомендованим для **крупних** культурно-видовищних центрів з блочними, павільйонними або комбінованими об'ємно-просторовими рішеннями. Наприклад, на основі ядерно-сітьової системи обслуговування базується «Генеральна схема розміщення крупних торгових об'єктів в Москві до 2020 р.», що виявляє її актуальність для характеристики процесів розвитку містобудівної системи найкрупніших міст.[3]

Розміщення культурно-видовищних центрів в ландшафтно-рекреаційних зонах загальноміського значення є сучасною тенденцією, що характеризує проектування **найкрупніших** культурно-видовищних центрів з павільйонними або комбінованими об'ємно-просторовими рішеннями (див. п.4 табл.3) через низку причин.

Табл. 3. Розміщення культурно-видовищних центрів в міському середовищі

В структурі громадського центру		
В загальноміському центрі		
Вздовж основних магістралей		
В ландшафтно-рекреаційній зоні		

1 – Культурно-видовищний центр Plassen; 2 – Культурний центр ім. Жоржа Поміду;
 3 – Культурний парк Lingtong; 4 – Культурно-видовищний центр в м. Харбін.

Причинами такого розміщення є:

- включення в планувально-просторову структуру демонстраційного комплексу з трьох залів – театрального, концертного, універсального;
- проектування площі громадського простору – public space (літнього концертного майданчику) перед будівлею/ комплексом будівель;
- розташування на великій за фізичними розмірами ділянці (> 100 тис. m^2), що може бути неможливим в структурі сформованої міської «тканини»;
- необхідність влаштування паркінгу (наземного або підземного);
- наявність зручних транспортних зв'язків з основними ландшафтно-рекреаційними зонами;
- зміна парадигми з традиційно-урбаністичного в сторону «екологічного» підходу.

Дані положення про розміщення культурно-видовищних центрів є закономірними у контексті глобальної еволюції закладів культури. Підтвердження можна знайти, наприклад, в теоретичних дослідженнях С.Д.Сулименка [6], на прикладі Москви і Варшави, що стосуються взаємозв'язку типів розміщення закладів культури і ступеню освоєння міських територій, де виявлено такі типи розташування:

- точкове (в периферійній зоні);
- вздовж транспортних магістралей (в проміжній зоні);
- у вузлах (в проміжній/центральної зоні);
- районної концентрації (в центральній зоні).

Особливу увагу при виборі ділянки проектування слід звернути на той факт, що культурно-видовищні центри є основними структурними елементами (точками «каркасу») як для всього міста, так і окремих його частин, отож вони грають велику художньо-композиційну роль. В залежності від типу культурно-видовищного центру (малий, середній, крупний, найкрупніший) можна виділити тип розміщення у структурі міста і художньо-композиційну роль місцевий акцент, домінанта у забудові житлового району/транспортної магістралі або загальноміський просторовий орієнтир.

Висновки.

В сучасному формуванні міського середовища крупних і найкрупніших міст (на прикладі м. Києва) відбувається явний перекид в сторону житлової забудови, що наразі хаотично формує основну «тканину» міста. При цьому фактичні показники рівню забезпеченості закладами культури значно менші від нормативних, що свідчить про недостатність розвитку мережі театрів, концертних, залів, кінотеатрів і клубних закладів. Водночас саме установи

культури являються точками «каркасу» міста і їх об'ємно-просторові рішення грають вирішальну художньо-композиційну роль у його забудові.

Основними системами культурно-побутового обслуговування, якими можна охарактеризувати на сьогоднішній день обслуговування в крупних і найкрупніших містах є: ступінчаста, комунікативна і ядерно-сітьова.

Відповідно до типу культурно-видовищних центрів за місткістю можна дати наступні рекомендації по розміщенню в структурі крупних і найкрупніших міст:

- малі КВЦ – компактні за об'ємно-просторовими рішеннями – в структурі громадських центрів житлових районів/ в історичному центрі міста;
- середні – в історичному центрі міста (компактні), вздовж магістралей (лінійні, блочні);
- крупні – вздовж магістралей (лінійні, блочні), у «вузлах»/ «фокусних точках» (блочні, комбіновані);
- найкрупніші – в ландшафтно-рекреаційній зоні.

Взаємозв'язки між містобудівним розміщенням в залежності від типу культурно-видовищного і основними вимогами до функціонального зонування відповідної ділянки проектування, а також з головними транспортними комунікаціями потребує подальшого аналізу в наступних дослідженнях автора для надання конкретних рекомендацій.

Список використаних джерел

1. Гутнов А.Э. Системный подход в изучении города: основания и контуры теории городского развития.: [Електрон. ресурс]. Режим доступу: www.novsu.ru/file/129751
2. Авдотьян Л.Н. и др. Градостроительное проектирование: Учеб. для вузов/ Л.Н.Авдотьян, И.Г. Лежава, И.М.Смоляр.–М.: Стройиздат, 1989. – 432 с., илл.
3. Хасиева С.А. Архитектура городской среды: Учеб. для вузов. – М.: Стройиздат, 2001.–200 с., илл.
4. Гельфонд А.Л. Архитектурное проектирование общественных зданий и сооружений: Учеб. Пособие. – М.: Архитектура-С, 2006. – 280 с., ил.
5. Концертные залы: Серия «Архитектору- проектировщику»/ Рябышева И.Д., Видгольц О.М., Гаклина В.Д. [и др.]– М., Стройиздат, 1975. – 152 с., ил.
6. Сулименко С.Д. Архитектура зрелищных залов и городская среда (на примере Москвы и Варшавы) Автореф. дис. к-та архитектуры: 18.00.01/ Сулименко С.Д.– Моск. Ордена труд. Знам. Арх.-ный институт.–М.,1980.– 25 с.

7. Закон України від 05.10.2000 № 2017-III «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». [Електрон. ресурс]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>
8. ДБН 360-92** Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень – [Текст]. - К. : Мінрегіонбуд України, [20-?] . - (Державні будівельні норми України). Зміна №5: ДБН 360-92**. - Чинний від 2014-01-01. - К., 2002. - 6 с. : табл.
9. Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту України у 2012 році. Статистичний бюлетень/Державна служба статистики України – К.,2013.– 94 с.

Аннотація

В статті приводиться аналіз нормативних і фактичних показателів рівня забезпеченості учреждениями культури в Україні, розглядаються види систем культурно-бытового обслуговування, принципи розміщення культурно-зрелищних центрів в структурі міста в залежності від типу (по вмістимості) і їх взаємозв'язок з об'ємно-планувальними рішеннями, а також їх художественно-композиційна роль в формуванні міської середовища.

Ключевые слова: нормативи рівня забезпеченості учреждениями культури, культурно-зрелищні центри, системи культурно-бытового обслуговування.

Abstract

The article is carrying out an analysis of normative and factual rates of provision level with cultural institutions in Ukraine, considering the strains of cultural and consumer services systems, the principles of cultural and performing arts centers allocation in city structure depending on their type (by capacity) and their interrelation with volumetric and planning decisions, and their artistic and compositional role in the urban environment formation.

Keywords: norms of provision level with cultural institutions, cultural and performing arts centers, strains of cultural and consumer services systems.